

Fri forskning, men ej fri tillgång till resultaten

Erik Borälv, Forskare, Nationellt IT-användarcentrum (Nita), Uppsala
Erik.Boralv@it.uu.se

För forskare är det viktigt att publicera sig i tidskrifter, allra helst i högt rankade vetenskapliga specialtidskrifter. Publiceringen ligger till grund för den akademiska karriären och t.ex. beviljande av medel. Så här har det fungerat i alla tider, mer eller mindre. Men, nu höjs det röster emot denna tradition. Argumenten är bland annat att traditionell publicering går för långsamt, då det inte sällan tar över ett år från inlämning av manus till tryck. För många vetenskapsområden är det en mycket lång tid. Ett ännu starkare argument emot traditionell publicering är att tidskrifterna som forskare publicerar sig i är dyra och svåråtkomliga. Det upplevs - med all rätt - fel att fri forskning som leder till en mängd intressanta resultat inte ska vara fritt tillgänglig. Vill man läsa forskningsresultaten krävs mycket kostsamma prenumerationer på högt specialiserade tidskrifter.

Det kan nämnas att Uppsala universitetsbibliotek idag prenumererar på exakt 12435 elektroniska [1] tidskrifter. Till detta ska läggas alla pappersbaserade [2] prenumerationer (en hel del överlappning finns så klart). Prenumerationerna kostar Uppsala universitet c:a 32 miljoner kronor per år. Det blir nästan 9000 kronor per anställd forskare och år. Stora siffror är svåra att hantera, men omräknat i procent på forskningsmedel så kan man säga att 1.2% av alla forskningsintäkter går till prenumerationer. I Storbritannien betalar universiteten årligen totalt 1024 miljoner kronor för sina tidskrifter [3]. Det finns exempel på tidskrifter som kostar biblioteken mer än 200 000 kronor - per tidskrift alltså! Per år.

För att få publicera sig i en tidskrift idag måste författaren ge upp copyright till sitt manus och skänka bort det till ett kommersiellt företag! Sedan "tvingas" forskaren att köpa tillbaka en prenumeration på sin egen (och andras) text. Situationen blir än mer orimlig då största delen av forskningen finansieras av skattemedel. Vinstmarginalen för förlagen ligger på 40% enligt välgrundade beräkningar [4].

Förslaget som ska råda bot på problemet kallas "Open Access". Med det menar man att det ska vara fri tillgång till samtliga publikationer, för alla! Det är naturligtvis en tilltalande idé. För att garantera vetenskaplig höjd ska tidskrifternas sätt att granska innehåll behållas, men betalas direkt av författaren. Det finns alltså en direkt kostnad för författaren att publicera sig, medan tillgång till texten blir fri. The Wellcome Trust [5] och The Human Genome Project [6] i Storbritannien har bestämt sig för denna modell av publicering, och visat att det kan fungera i praktiken.

Många förlag skriker högt, och säger (men menar något annat) att förslag som detta kommer leda till försämrad kvalitet på forskningen. Andra förlag och organisationer, som IEEE, håller masken betydligt bättre och lyckas resonera kring en möjlig förändring och sin egen roll i framtiden.

"Good or bad, open access is happening," declares John Vig, IEEE's 2005 Vice President of Technical Activities and the past chair of the Technical Activities Board's Strategic Planning and Review Committee. "It's not a matter of 'if,' but 'when.'" [7].

Är det inte dags för utbildningsminister Leif Pagrotsky, näringsminister Thomas Östros och IT-minister Ulrica Messing att börja fundera i dessa banor? Inte nog med att Sverige med Open Access skulle kunna få mer forskning för pengarna, vi skulle också kunna få ut större effekt av forskningen när också resultaten av forskningen blir tillgängliga på ett nytt sätt. I propositionen "Forskning för ett bättre liv" [8] finns nämnt av Kungl. biblioteket några positiva ord om "Open Access" men i övrigt finns det mycket få andra spår på denna höga politiska nivå. IT-politiska strategigruppen har heller inte varit aktiva här vad jag jag se [9].

Om inget görs snart kommer allkonstnärerna på Google att dominera även på detta område. De är redan idag bäst på fritextsökning, har stora möjligheter att sköta e-post [10] bättre än de flesta andra, och nu ger de sig på lokalisering av vetenskapliga rapporter [11]. Var ska det sluta...?

[1] Universitetsbibliotekets E-tidskrifter,
<http://www.ub.uu.se/databas/eresurs/etidskr/start.cfm?titel=A>

[2] Tidskrifter vid UUB, <http://www.ub.uu.se/journal/print/index.cfm>

[3] New report reveals open access could reduce cost of scientific publishing by up to 30 per cent, http://www.wellcome.ac.uk/doc_WTD002874.html

[4] An Economic Analysis of Scientific Research Publishing, http://www.wellcome.ac.uk/doc_WTD003181.html

[5] Funding the Way to Open Access, <http://biology.plosjournals.org/perlserv/?request=getdocument&doi=10.1371/journal.pbio.0030097>

[6] Human Genome Project (HGP), http://www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/home.shtml

[7] Information Free-for-All?, http://www.theinstitute.ieee.org/portal/site/tionline/menuitem.130a3558587d56e8fb2275875bac26c8/index.jsp?&pName=institute_level1_article&TheCat=2201&article=tionline/legacy/inst2005/mar05/3w.featureaccess.xml&jsessionid=C2X157V0p3VLn4FFWvmNysYt0L29IHMZ66J401YMZZ1G6Mzkyj0v!1997196387

[8] <http://regeringen.se/sb/d/5359/a/41135;jsessionid=aB2O6yxRscp9>

[9] Slutrapport från IT-politiska strategigruppens arbetsgrupper 2004, <http://www.regeringen.se/sb/d/5145/a/41904>

[10] <http://gmail.google.com/>

[11] <http://www.scholar.google.com/>

English abstract

Reports from the UK show we could save up to 30 per cent by making scientific research available for free. A 30 per cent increase in available research funding would be welcome news to the research community. For example, the subscription fees to journals at Uppsala University are currently 32 million kronor per year. This translates to 9.000 kronor per researcher, or 1.2 per cent of available research funding. The Swedish IT-User Centre (Nita) urges the Swedish Minister for Education, Research and Culture, the Minister for Industry and Trade, and the Minister for Communications and Regional Policy to consider Open Access as a way to improve dissemination and impact of publicly funded research.